

За стандардизацију школске терминологије¹

(На примјерима српскохрватске граматичке терминологије)

1. Настава неког предмета (нпр. географије, биологије, хемије итд.) јесте настава одређене науке или, тачније речено, настава изабраног и дидактички обликованог градива (знања) одређене науке. У тим изборима дају се основи појединих наука. Тако је у већине школских предмета (у свих осталих осим наставе тзв. вјештина, нпр. ликовног васпитања и сл.). Осим тога, треба рећи да у настави језикā има специфичности (нпр. настава матерњег језика није само настава науке о одређеном језику, већ је и настава изражавања, што сеже и изван оквира науке о језику у правом значењу овог термина).

2. Избор градива за поједине наставне предмете врши се према врсти школе и смислу школовања (основно, средње образовање, а онда и посебне врсте појединих школа, нпр. досад гимназије, медицинске школе и сл. — и различити статус предмѣта у тим школама). Разумљиво, помињани основи неке науке у основној школи су ужег, а у средњој ширег обима, ако се одређена наука предаје и у једном и у другом типу школе. У наставку овога рада биће размотрене неке особености терминологије у вези са школском наставом.

¹ Под терминологијом у овом раду подразумијева се савремена научна терминологија. Кад се говори о школској терминологији, онда се опет има у виду углавном научна терминологија, само у посебној примјени (у настави појединих предмета). Такође, уз научну, подразумијева се и техничка терминологија (нпр. текстилна, аутомобилска итд.), па и спортска — иако оне у наставном процесу не долазе до изражаја као научна терминологија.

Да се посебно позабавим питањем стандардизације школске терминологије, утицала су нарочито два разлога, и то: а) израда пројекта „Школска терминологија“ у Институту за језик и књижевност у Сарајеву и б) проблеми с којима сам се сусретао радећи на уџбеничкој литератури за наставу српскохрватског језика у школама БиХ.

1) Функција терминологије у наставном процесу

3. У презентирању ученицима одређеног научног знања, тј. изабраног градива неке науке — веома важну улогу има терминологија те науке. Значај научне терминологије у томе је што су термини у формалном смислу језичка средства којима су обиљежени (фиксирани, формално конкретизовани) научни појмови одређене науке. Ти научни појмови јесу семантичке вриједности термина као језичких јединица. А у смислу интегралности знања (достигнућа) у некој научној области — може се рећи да се терминима неке науке изражавају фундаменти те науке. Наиме, нека наука исказује се (сагледа, сазнаје) углавном на два начина, и то: а) у виду научних теорија, а у том оквиру и у виду научних описа и б) у виду материјалних резултата научног рада. Нас у овом случају занима овај први, тј. а-вид научне репрезентације (наука као знање, у смислу теорије).

4. У научним теоријама термини су стубови држачи научног знања. Наиме, знање исказано (записано) вербалним путем — дато је разноврсним језичким средствима (најчешће масом лексике општеупотребног карактера), а у тим средствима, односно језичким организацијама — одређени термини су окосница одређеног знања. Они су системски повезани у оквирима одређене науке, и то на основу системске повезаности реалности коју одређена наука проучава.

5. Из свега што је досад речено може се закључити какав значај терминологија има у настави одређеног предмета. Знањима до којих је нека наука дошла не може се овладати нити се њима може оперисати док се не овлада одређеном терминологијом. А њоме се овладава у процесу овладавања знањем, у процесу учења. Тако, нпр. лингвистичка терминологија не постоји независно од лингвистичког знања. Одређени термини (нпр. српскохрватски граматички термини *падеж*, *глагол*, *именица* итд.) суштина су тога знања. Па чак и када су посебно издвојени (тј. дати у попису), одређени термини репрезентују одређену науку у њеној бити. Због свега тога, поред посебних разлога који су наведени у првој фусноти, у овоме своме раду и задржавам се на питањима терминологије, и то виђене из аспекта школске наставе. Настојаћу да одређена питања расвијетлим у одговарајућој, потребној мјери. Служићу се терминолошким подацима из науке о српскохрватском језику (одсад: *сербокroatистичка терминологија*) јер су ми ти подаци најпознатији. Међутим, закључци до којих будем дошао треба да имају шири значај, најчешће ће вриједјети и за друге терминологије као саставне дијелове српскохрватске научне терминологије и српскохрватског књижевног језика — у школској пракси.

2) Однос „научне” и „школске” терминологије

6. У расправљању о односу научне и школске терминологије долазе до изражаја различита схватања. Неки сматрају да је то исто, да је нпр. термин *субјекат* у основношколској настави матерњег језика исто што и у сербокroatистици и у лингвистичким дјелима уопште. Други мисле да су *научна терминологија* и *школска терминологија* стручни називи различите појмовне вриједности, тј. да се за термине у школској интерпретацији не може рећи да су научни термини и сл. Међутим, нити су наведена два стручна назива по своме значењу сасвим синонимична нити се њихова значења искључују. У то се читалац може увјерити и на основу сљедећих података (примјера из сербокroatистичке терминологије).

7. У науци о српскохрватском језику (а и у наукама о другим језицима, те и у општој лингвистици) употребљавају се, поред осталих, и термини *субјекат*, *предикат*, *објекат* итд. Разумљиво, ти се термини употребљавају и у настави нашег, а и других језика. Они у наставној пракси означавају исту реалију коју и у науци о језику: *субјекат* — један, *предикат* — други основни реченички члан, *објекат* — глаголску допуну. Међутим, неке разлике између значења стручних назива *научна терминологија* и *школска терминологија* ипак постоје. Само, те разлике не тичу се суштине у значењу термина (нпр. *субјекат* и сл.), већ ширине у интерпретацији одређеног научног појма. Наиме, научни појам (нпр. онај који се означава термином *субјекат*) може се интерпретирати (дефинисати његово значење) у најужем, тј. родно-видском обиму. Тако, термин *субјекат* у овом смислу био би: један од два основна члана или просто — реченички члан (семантички валер рода, или родни елеменат у садржини појма), и то онај којим се изражава оно о чему се у реченици говори (видска компонента). Но, термин *субјекат* може се интерпретирати и у ширем смислу, тј. о научном појму који се њиме изражава може се говорити у различитим аспектима (нпр. у смислу логицистичке интерпретације — субјекат најважнији реченички члан, или пак у смислу синтаксичког партнерства: апликативна доминација субјекта према конституитивној доминацији придиката). Дакле, један научни појам може се интерпретирати у одређеној мјери зависно од тога колико се иде у дубину дефинисања, односно у ширину детаљисања. У школској пак интерпретацији неки научни појам остаје то што јесте (он не губи од своје научне вриједности: смисао у вези с одређеном реалијом), али он се интерпретира у најосновнијем или пак нешто ширем смислу (родно-видска валенција). Па и у томе погледу води се рачуна да се формулације у дефинисању упросте (не — да се вулгаризују). Тако, субјекат у ос-

новношколској интерпретацији можемо дефинисати на следећи начин: реченички дио којим се означава ко нешто ради или шта је то чему се нешто приписује.

3) О дефинисању термилошких значења у школи

8. Како ће се у школској настави дефинисати који појам, најчешће зависи од аутора одређеног уџбеника (оног којим се ученици служе). Уџбеничка дефиниција често вриједи како за ученике тако и за наставнике, па чак кад је таква дефиниција у одређеној науци застарјела, односно кад не одговара стању у савременој науци. Може се десити и да је у уџбенику једна дефиниција, а да се наставник служи другом (оном коју је он својевремено учио у школи, на факултету и сл.). Рецимо, и данас се у нашим школама може чути да су замјенице ријечи које замјењују придјеве и бројеве. Међутим ова дефиниција је застарјела (она је ваљда стара колико и сам термин). У новијој граматичкој литератури замјенице се често дефинишу као упућивачке ријечи.

9. Колико је правилно уџбеничко дефинисање термилошких појмовних вриједности значајно за наставну праксу, може се видјети и из следећег примјера. У програму за основну школу², у VII разреду је, поред осталог граматичког градива, предвиђено да се обраде и следеће наставне јединице: а) *Осамостаљени реченички дијелови* (нпр. Прохтје ми се да запјевам. *Јако. Силно.*) и б) *Једночлане реченице* (нпр. *Подне. — Врућина. — Да. — Вјероватно.*). Међутим, у одговарајућем основношколском уџбенику у БиХ (Сарајево, Свјетлост, 1973) и осамостаљења и једночлане реченице и непотпуне реченице у правом значењу овог термина (нпр. *Ми о вуку, а вук на врата*) обрађене су под називом *непотпуне реченице*. И, разумљиво, за ученика, па и наставника основне школе непотпуне реченице су све оно што се разликује од потпуне двочлане реченице. Међутим, нити је такав став дошао до изражаја у формулисању програмског градива (у томе градиву непотпуне реченице нису ни предвиђене за обраду) нити то одговара стварном стању у језику нити у науци о језику. У ствари, у обради непотпуних реченица у поменутом уџбенику дошло је до изражаја давнашње, застарјело гледање на неке синтаксичке јединице, а није уопште узимано у обзир стање у савременој науци, па отуда и неадекватно дефинисање појединих језичких вриједности.

10. И овакви случајеви (дакле застарјела или неправилна интерпретација научних појмова) захтијевају да се школској

² Наставни план и програм за основну школу, Сарајево, 1972, стр. 61.

терминологији посвети одговарајућа пажња.³ Потребно је да се и у погледу садржајне интерпретације термина (обим, савремени научни приступ и сл.) створе дидактички стандарди. Мада такви разлози у вези с радом на стандардизацији школске терминологије нису најважнији (има их, како ће се касније видјети, знатно важнијих), овдје их ипак треба истаћи.

4) Разлике у српскохрватским термилошким формама

11. Наставној пракси у СР БиХ у резе с научном терминологијом највише тешкоћа задаје то што за поједине научне појмове постоје двије, три, па и више термилошких форми. Као илустрација могу послужити и сљедећи примјери. За обиљежавање једног те истог синтаксичког појма који се у српскохрватској граматичкој литератури најчешће именује термином *прави објекат* постоје и сљедеће форме: *ближи објекат*, *унутрашњи* ~, *директни* ~, *изравни* ~. Дакле, постоји пет форми, од којих су двије варијантски поларизоване (*директни* ~ — *изравни* ~). Треба напоменути да се у случају терминоформе *унутрашњи објекат* не мисли на примјере као што су *жетву жети*, *град градити* и сл. (што се у сербокроатистици такође именује *унутрашњим објектом*), већ на примјере правог објекта као што је *градити кућу*, *жети јечам* и сл. (што се у неким граматичким дјелима такође назива *унутрашњим објектом*⁴). Затим (као други примјер), за обиљежавање глаголских облика *будем дошао* и сл. у нашој граматичкој литератури постоје сљедеће терминоформе: *футур II*, *футур егзактни*, *предбудуће вријеме*, *друго сложено прошло вријеме*, *перфекат II*, *будуће пређашње вријеме* (а и других шест форми које се, узете из дијакроније, наводе у Симеоновом Енциклопедијском рјечнику).

Оваквих примјера узетих из сербокроатистичке терминологије може се навести више, а може се таквих примјера навести и из терминологија других наука. Поставља се питање откуд ове вишеструкости и шта оне значе за језик одређене науке као цјелину, а шта за наставу одређеног предмета. Но, прво, потребно је задржати се на типским разликама у терминоформама везаним за једно семантичко поље.

12. У случајевима кад за једну појмовну вриједност постоји више термилошких форми, онда се такве форме могу назвати терминоваријантама. Такве терминоваријанте могу бити фонетске природе (нпр. *историја* — *хисторија*, *арабица* — *аребица*, *перфекат* — *перфект* и сл.); могу бити морфолошког

³ О оваквим разлозима, а и иначе о нашој термилошкој проблематици, више се говори у моме раду „О специфичностима српскохрватских научних и техничких термина и о њиховој верификацији за потребе школа у БиХ“, Радови Института за језик и књижевност, Одјељења за језик, Сарајево, књига II, Сарајево, 1976.

⁴ Види: М. Лалевић — Српскохрватски у мом цепу, Наш језик, Београд, 1963, стр. 121.

карактера (нпр. *аористни* — *аористски* — *аорисни* — *аориски*; *дублет* — *дублета* итд.); могу се терминоформе разликовати у цјелини, тј. бити терминодублети (*—триплети*, *—тетрети* итд.) (нпр. *затвор* — *преграда*, *сложена ријеч* — *сложеница* и сл.); разлике могу бити и синтагматског карактера (нпр. *прилошка одредба* — *приложна ознака* и сл.).

Као што се и из наведених примјера може закључити, разлике у терминоформама најчешће су настајале у вези с разликама у творбеном механизму нашег књижевног језика (нпр. искоришћавање различитих деривационих морфема, а и друго). Међутим, разлике су могле настајати и тако што је за неку појмовну вриједност узимана наша ријеч (или наш израз, синтаксички модел), а прихватајући је и интернационализам, европеизам (нпр. *повијест* — *(х)историја*, *земљопис* — *географија*, *самогласник* — *вокал* и сл.).

13. Неке терминоваријанте (укључујући и терминодублете и сл.) национално-регионално су поларизоване (у вези с постојањем двију варијаната српскохрватског књижевног језика), а неке нису. Као примјери за поларизоване терминолошке форме могу послужити и следећи случајеви: *одредба* — *ознака*, *преграда* — *затвор* и сл. Овакви случајеви могу се назвати *варијантским терминима*. Као илустрација неполаризованих терминолошких вишеструкости могу послужити и следећи примјери: *самогласник* — *вокал*, *будуће вријеме* — *футур I* и сл.

5. Специфичности у настанку и употреби научних термина у БиХ

14. Научна терминологија у Босни и Херцеговини (као посебној друштвеној, културно-научној и књижевнојезичкој цјелини) настајала је у условима у којима се формирао и књижевнојезички израз ијекавског типа наше средине. А при томе се мора имати у виду да књижевни језик у нас није настас као инструменат једне, већ више националних култура. Он је, додуше, настао на истим народнојезичким основима као и уопште књижевни израз ијекавског типа, али, због тога што је опслуживао више националних култура, што се формирао и на основу импулса са стране (под утицајем двају развијенијих културних центара, Загреба и Београда) — књижевни језик у нас нити је био у прошлости нити је данас хомоген у мјери у којој су хомогени многи други савремени књижевни језици (нпр. бугарски, чешки и сл.). Та нехомогеност књижевнојезичког израза у БиХ одраз је добрим дијелом такве нехомогености на читавом српскохрватском књижевнојезичком плану, а огледа се нарочито у лексици (нпр. постојање дублетних лексема *ваздух* — *зрак*, *хљеб* — *хлеб* — *крух*, *спољни* — *вањски* итд.), а и у понечем другом.

15. Посебности у формирању књижевног израза у БиХ оставиле су, дакле, видног трага у формирању и употреби научне терминологије. Практично, све оно што се као научни термин појавило на српскохрватском књижевнојезичком подручју — јавило се (или се могло јавити) и у БиХ. А пошто српскохрватска терминологија није, у цјелини узето, посебно вреднована (нормирана), то се и код нас у означавању истог научног појма јављају термилошке формалне вишеструкости (види у тач. 12. наведене примјере). Међу тим различитим терминоформама чешће се сусрећу по двије или више форми национално-регионално поларизованих (источна — западна варијанта, види примјере наведене раније у тач. 13.).

16. Због тога што у БиХ долази (или може доћи) све оно што се на термилошком плану јавило и што се јавља у Србији и Хрватској, уз оно што се у научном језику јавило и што се јавља код нас (нпр. народни називи биљака, животиња и др.), то је ситуација у вези с терминологијом код нас много тежа него у другим републикама у којима је српскохрватски основни књижевни језик. Ни у једној од тих република терминологија не ствара такве тешкоће као у БиХ (јавља се у употреби превелико „богатство” терминоформи). Зато је код нас врло цјелисходно одредити терминоформе које су неопходне за наставни процес у нашим школама. Другим ријечима, потребно је нормирати школску терминологију.

17. Колико је обрада школске терминологије за употребу у БиХ неопходна, може се видјети и из сљедећег примјера. Иста гласовна промјена у српскохрватском језику у сербохрватској литератури именује се сљедећим термилошким разноликостима: *једначење сугласника по м(ј)есту творбе* (ГСХЈ VIII, ЈЕ, ПСХЈ, ПП)⁵, *једначење сугласника по месту грађења* (СХМЦ I)⁵, *једначење по месту или начину образовања* (ГСХЈ)⁵, *једначење сугласника по мјесту (начину) творбе* (ГХСЈ)⁵, *једначење сугласника по мјесту изговора* (СХЈ)⁵, *једначење сугласника по месту (мјесту) творбе гласова* (ГТ)⁵, *једначење по начину творбе гласова* (ГТ)⁵, *једначење сугласника по мјесту или по начину творбе* (ЕРЛН)⁵, *једначење (асимилација) сугласника по мјесту и начину стварања* (ССХЈ I)⁵.

⁵ Ови подаци, као и неки раније наведени, узети су из мога рада помешаног овдје у трећој фусноти.

Наведене скраћенице значе:

— ГСХЈ VIII — Граматика српскохрватског језика за VIII разред основне школе, др Ј. Вуковић и М. Шипка, Сарајево, 1970;

— ЈЕ — Језик, Стјепан Бабић, Загреб, 1965;

— ПСХЈ — Правопис српскохрватског језика, школско издање, Нови Сад — Загреб, 1966;

— ПП — Правописни приручник српскохрватско-хрватско-српског језика, др Св. Марковић — М. Ајановић — мр З. Диклић, Сарајево, 1972;

— ГСХЈ — Граматика српскохрватског језика, М. Стевановић, Цетиње, 1971;

18. И без узимања у обзир да се све наведене форме могу јавити у комбинацији и са ријечју *асимилација* (умјесто *једначење* или паралелно с овим терминоелементом), види се колико је ова материја у нашем културном животу њива неорана. За успјешно споразумијевање у наставној пракси потребна је (и довољна је) само једна форма, она која највише одговара семантичким и формалним критеријумима, а то је форма *једначење сугласника по м(ј)есту творбе* (с могућношћу употребе у њеном саставу и интернационализма *асимилација* умјесто *једначење*). Међутим, пошто код нас (у БиХ) није вршено вредновање терминолошке лексике, може се у употреби јавити свака од наведених разноликости. Због тога треба радити на стандардизацији школске терминологије. На тој стандардизацији треба радити и због разлога о којима сам говорио, а и због онога о чему ћу сада нешто рећи.

19. У наставној пракси у школама у БиХ поларизовани термини (дакле кад једна или једне терминоформе припадају источној, а једна или једне западној варијанти нашег књижевног језика) често се сукобљавају па нам то причињава и политичке неприлике. Требало би да ученик осјети да су облици нпр. и *хемија* и *кемија* равноправни, односно да ниједан од њих не може (из националистичких или каквих других разлога) бити проскрибован у нашој друштвено-језичкој средини. А томе треба да допринесе стандардизација терминолошких форми у школској пракси, што треба да се постигне обрадом те терминологије, а у томе оквиру и нормирањем терминоформи.

6) О стандардизацији терминологије — посебно

20. Поставља се питање да ли су разнолике терминолошке форме за означавање истог научног појма израз језичког богатства или су оптерећење за споразумијевање у области одређене науке и наставе те науке. И на основу онога што је досад речено, без двоумљења треба констатовати да научно и свако друго комуницирање за један научни појам тражи само једну терминолошку форму. Споразумијевање је једноставније, а тиме и успјешније, ако за једно терминолошко значење постоји само једна форма. Постојање више форми у овом случају није богатство језика, већ лексички багаж који оптерећује споразумијевање.

— ГХСЈ — Граматика хрватско-српског језика, Брабец — Храсте — Живковић, Загреб, 1966;

— СХЈ — Српскохрватски/хрватско-српски језик за I и II разред средњих школа, М. Ајановић — др М. Миновић, Сарајево, 1973;

— ГТ — Граматичка терминологија, Велић — Ившић, Бгд, 1932;

— ЕРЛН — Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива, I, II, Р. Симеон, Загреб, 1969;

— ССХЈ — Савремени српскохрватски језик, I, М. Стевановић, Београд, 1964;

— СХМЦ I — Српскохрватски у мом цепу, Наш језик, М. Лалевић, Београд, 1963.

Разлог за одржавање двојакости код нас у БиХ (иако је и то оптерећење за комуницирање) постоји једино у случају кад се различите термилошке форме у исто вријеме осјећају и национално-регионално поларизоване, тј. једна форма припада источној, а друга западној варијанти српскохрватског књижевног језика и у случају кад је у питању наша форма и интернационализам — а обје (или све три) форме задовољавају семантичке и формалне критеријуме. Дакле, потребе успјешног споразумијевања захтијевају стандардизацију термилошких форми за употребу у појединим наукама, а поготову за област наставе појединих предмета. У овом другом случају друштвена интервенција (у смислу нормирања, верификације и сл.) лакша је, изводљивија, јер се ради о мањем броју термина, пошто се у школама не предаје све градиво неке науке, него одређени избор из тога градива.

21. Термилошке вишеструкости пак могу бити од користи углавном (ако не једино) ономе ко се бави историјом неке науке. Различите термилошке форме за исто значење понекад говоре и о разликама на теоријском плану у вези с неком реализацијом. Тако нпр. термини *давнопрошло вријеме* и *претпрошло вријеме* говоре о различитом третирању одређеног глаголског облика у науци о српскохрватском језику.

22. Посебно је пак питање како треба вршити стандардизацију у терминологији, прије свега школској. О томе овдје не мислим расправљати, већ само доказујем потребу стандардизације термина, и то прије свега као изразу неопходности усавршавања наставне праксе. А ту неопходност, поред свега што сам рекао, илуструјем и слједећим примјером. Ако се сви наставници нашег језика у БиХ служе терминима *номинатив*, *генитив*, *датив* итд. (дакле по поријеклу латинским називима), а не и терминима *први падеж*, *други падеж*, *трећи падеж* итд., онда се споразумијевање поједностављује у два смисла, и то а) сви се ученици служе једнотипским терминима (остварује се једноставност у споразумијевању) и б) не може долазити до неспоразума (нпр. да ли је локатив шести или седми падеж, у вези с праксом у загребачкој и београдској граматичкој школи).

7) Досадашњи послијератни стандардолошки захвати у терминологији

23. У науци о српскохрватском језику и у настави те науке већ су вршени неки стандардолошки захвати. Овдје се задржава а) на вредновању једног дијела граматичко-правописних и чисто правописних термина које је учињено при доношењу хрватско-српског/српскохрватског новосадског Правописа (1960) и б) на нормативним термилошким одређењима у доношењу наставних програма у БиХ.

24. а) О нормирању термина у новосадском Правопису. Новосадски заједнички српскохрватски Правопис био је својевремено израз жеље свјесних друштвених снага у српскохрватској језичкој заједници да се српска и хрватска правописна (а и уопште књижевнојезичка) традиција усмјере зближавању (а не раздвајању). У томе Правопису, уз кодекс правописних норми и одговарајући рјечник, учињен је први и досад једини послијератни покушај уједначавања (нормирања) дијела српскохрватске научне терминологије. У ствари, дат је попис изабраних граматичко-правописних и чисто правописних термина за употребу прије свега у школској пракси. Тако, рецимо, установљено је:

ДОСАДАШЊИ ТЕРМИНИ	УСВОЈЕНИ ТЕРМИНИ
— аорист, прошло свршено вријеме, пређашње свршено вријеме	— аорист
— апелативне, опће именице, заједничко име	— заједничке именице
— апстрактне именице, мислене ... итд. ⁶	— апстрактне именице итд. ⁶

25. Овом приликом треба рећи да ово нормирање, гледано у цјелини, није у сваком поједином случају било најуспјешније обављено. Вјероватно је то тако зато што је овај посао урађен узгредно, без ширих консултација, како је то учињено при установљењу правописних норми. Тако, рецимо, установљене су и сљедеће норме:

ДОСАДАШЊИ ТЕРМИНИ	УСВОЈЕНИ ТЕРМИНИ
— асимилација, једначење сугласника	— једначење сугласника
— самогласник, вокал	— самогласник
— сугласник, консонант	— сугласник
— гласник, сонант	— сонант
— декларативне, изјавне, изричне, исказне реченице ⁶	— изричне реченице ⁶

Као што се види, у прва три случаја усвојен је наш термин, а одбачен интернационализам. У четвртном случају поступљено је супротно. Међутим, у нашој термилошкој пракси немогуће је одбацити интернационализме за рачун домаћих форми, па чак ни у школској пракси уопштено гледано. Интернационализми нас повезују са свјетском научном праксом. И ученике средње школе (ако не основне) треба упознати шта је то нпр. *вокал*, *шта консонант*, *шта асимилација*, односно шта поменути термини значе у науци о српскохрватском језику.

Или, рецимо, у случају избора термина *изрична реченица* лоше је урађено што је изабрана терминоформа која је у сербо-

⁶ Види Правопис хрваткосрпског језика, Загреб—Нови Сад, стр. 171—175.

кroatистици већ заузета. Упореди изрична реченица као врста зависних реченица (нпр. Јавили су да ће доћи сутра). У једној науци један термин може бити носилац само једне појмове вриједности.

26. Но, без обзира на то, већина прописаних термина својевремено се била усталила у сербокroatистици. Тако, рецимо, углавном су се употребљавали термини: *тачка, зарез, аорист, имперфек(а)т* итд. Међутим, још тада су неки граматичари поједине прокламоване норме прихватили декларативно. Тако, нпр. проф. Стевановић није се био одрекао термина *грађење ријечи*, иако је био члан Правописне комисије која је термилошке норме о којима говорим установила (у конкретном случају определијелила се за одговарајућу форму *творба ријечи*)⁷.

Поготову је већина понуђених јединствених термилошких норми код нас у БиХ примљена без колебања. Све оно у чему је била постигнута сагласност да буде српскохрватско термилошко заједништво — за нас је била норма, па чак и у случајевима кад смо имали одређене резерве на исправност појединих рјешења.

27. б) *Сербокroatистички термини у наставним програмима*. У БиХ је за посљедњих двадесетак година донијето три наставна програма за основне школе, који су својевремено именовани као — нови. То су програми из 1959, 1964, 1972.

У вези са сербокroatистичком терминологијом у програму из 1959. године стоји и слједеће: „У настави поука о језику и обради граматичког градива служити се само терминологијом која је у програму. Уколико неки термин није у програму употребљен, наставник ће се држати термина датих у новом „Правопису“.

Кад изађе из штампе нови „Правопис“, треба се служити терминологијом датом у „Правопису“⁸.

А у томе програму, поред осталих, били су употребљени и термини: *номинатив, генитив, датив, акузатив* итд. (а не: *први падеж, други падеж* итд.), затим: *аорист, имперфекат, плусквам-перфекат* итд. (а не: *пређашње свршено вријеме* и сл. итд.). Као што се види, једним друштвено-дидактичким нормативом подржан је стандардолoшки захват учињен у новосадском Правопису.

28. У програмима из 1964. и 1972. године не говори се изричито о употреби терминологије, али је у пракси (у редиговању програмских захтјева) дошао до изражаја исти став као и у првом поменутом програму. У оба каснија програма употребљавани су већ код нас стандардизовани термини.

29. Разумљиво, став који је у БиХ дошао до изражаја у редиговању програмских захтјева у вези са сербокroatистичком терминологијом дошао је до изражаја и у стварању одговарајућих уџбеника матерњег језика код нас. Тако је програмима и

⁷ Поред осталог види и у Савременом српскохрватском језику, I, 1964, стр. 401.

⁸ Наставни план и програм за основне школе, Сарајево, 1959, стр. 39.

учбеницима, дакле на извјестан званичан начин, одређена терминологија уведена у наше учионице. Тако су се код нас стварали одређени термилошки стандарди у настави српскохрватског језика.

30. Мислим да је код нас у БиХ и у настави других предмета такође трајао одређени процес стандардизације одговарајуће терминологије. Разумљиво, у тим другим предметима тај процес је имао друге, односно друкчије токове. Сасвим сам сигуран у тврђењу да је тридесет година посебно школског живота у слободној федералној Босни и Херцеговини оставило трага и у стандардизацији школске терминологије у настави сваког појединачног предмета.

31. Данас околности за уједначавање српскохрватске научне терминологије за читаво српскохрватско језичко подручје нису погодне. Сувише су били јаки потреси на српскохрватском књижевнојезичком плану да би дивергентне тенденције (које су на том плану постојале) тако једноставно уступиле мјесто конвергентним. А без таквих тенденција немогуће је говорити о стварању јединствених термилошких стандарда за читаво српскохрватско језичко подручје. Шта више, дивергентне тенденције утицале су и утичу да се почело разграђивати и оно што је на термилошком плану било заједничким снагама створено као заједништво. Тако, у називу нашег језика умјесто (или поред) назива *хрватско-српски књижевни језик* — *српскохрватски књижевни језик* појавили су се и називи *хрватски књижевни језик*, те и *хрватски или српски књижевни језик*. Могло би се претпоставити да ће се у будућности у званичној употреби појавити и термин *српски књижевни језик*. Осим тога, увођење посебних, нових термилошких форми за књижевнојезичку праксу у СР Хрватској, а посебних за књижевнојезичку праксу у СР Србији — за нове појмове у науци и техници (иако се у читавом свијету инсистира на јединственим рјешењима кад су могућа) — јасно потврђује оно што сам констатовао.

32. Шта ће се на термилошком плану у будућности све десети, тешко је са сигурношћу рећи. Али није тешко закључити да босанско-херцеговачкој школској пракси треба помоћи и на тај начин што би се одредили термини који ће се у настави употребљавати. У томе одређивању, кад је потребно, треба оставити по двије, па и три терминоформе за једно значење (источна — западна варијанта, домаћа форма — интернационализам). Дакле, нормирање не би значило обавезно свођење вишеструкости на једну терминоформу, већ заправо одабирање оних форми које су неопходне.